

ДЕТЕРМІНАНТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ТРИСТОРОННЬОЇ РИНКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ СФЕРИ ПРОДОВОЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

DETERMINANTS OF HARMONIZATION OF THE TRIPARTITE MARKET INTERACTION OF STAKEHOLDERS ON UKRAINIAN FOOD MARKET

На основі функціональної методології у статті викладено авторське бачення тристоронньої організації ринкової взаємодії стейкхолдерів у сфері продовольчого забезпечення як системної тріади, що уособлює триєдиний механізм, стійкість якого визначається щільністю господарських зв'язків між стейкхолдерами. З'ясовано, що у її двовимірних площинах ринкова взаємодія підпорядкована законам діалектики, що спонукало до визначення граничних меж амплітуди коливань числових значень економічних ефектів дихотомічної взаємодії. Серед множини критеріїв регуляторами ринкової взаємодії для кожної двовимірної площини визначено параметри, критичні значення яких є своєрідними рубіконами регресивних змін, що становлять загрозу для побудови гармонійного ринку продовольства. Встановлено, що гармонізувати ринкову взаємодію у сфері продовольчого забезпечення можна шляхом збалансування попередньо агрегованих економічних інтересів стейкхолдерів.

Ключові слова: стейкхолдер, гармонізація, критерії, економічні інтереси, економічні ефекти, коєволюція, ринок продовольства.

На основе функциональной методологии в статье изложено авторское видение трех-

сторонней организации рыночного взаимодействия в сфере продовольственного обеспечения как системной триады, которая олицетворяет триединый механизм, устойчивость которого определяется плотностью хозяйственных связей между стейкхолдерами. Выяснено, что в ее двумерных плоскостях рыночное взаимодействие подчинено законам диалектики, что подтолкнуло к определению предельных границ амплитуды колебаний числовых значений экономических эффектов дихотомического взаимодействия. Среди множества критериев регуляторами рыночного взаимодействия для каждой двумерной плоскости определены параметры, критические значения которых являются своеобразными рубиконами регрессивных изменений, которые представляют угрозу для построения гармоничного рынка продовольствия. Установлено, что гармонизировать рыночное взаимодействие в сфере продовольственного обеспечения можно путем сбалансирования предварительно агрегированных экономических интересов стейкхолдеров.

Ключевые слова: стейкхолдер, гармонизация, критерии, экономические интересы, экономические эффекты, коэволюция, рынок продовольствия.

УДК 303.334;338.242.2

<https://doi.org/10.32843/bses.51-5>

Глубіш Л.Я.

к.е.н., доцент, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Hlubish Lesya

Lviv National Agrarian University

Based on the functional methodology, the article sets out the author's vision of the tripartite organization of market interaction in the field of food provisions' sphere as a system triad, which personifies the triune mechanism, the stability of which is determined by the density of economic links between stakeholders. It is established that in its two-dimensional planes, market interaction is subject to the laws of dialectics, which prompted the determination of the limit boundaries of the amplitude of fluctuations in the numerical values of the economic effects of dichotomous interaction. Among the many criteria, as regulators of market interaction for each two-dimensional plane, parameters are determined whose critical values are peculiar Rubicon's of regressive changes that pose a threat to building a harmonious food market. It has been established that it is possible to harmonize market interaction in the field of food provisions' sphere by balancing previously aggregated economic stakeholders' interests. The practical significance of the proposed approach lies in the possibility of conducting a multicriteria assessment of the harmonization level of the tripartite market interaction of identified food provisions' sphere stakeholder groups, through which one can obtain the result which is as close as possible to the optimum. Is convinced that a compromise between the parties of market interaction can be reached by creating preconditions for expanding business ties between stakeholders on the basis of partnership and competitive struggle in the following areas: elaboration of regulatory mechanisms for selling prices fluctuation for food products, influencing precisely the formation; search for opportunities to reduce the tax burden, balancing overseas experience with domestic realities; rationalization of incentives to increase wages to the population, which will create conditions for the systematic satisfaction of the population's needs for food while maintaining the level of purchasing power of the population's incomes. Think that it become the aim our investigations in future.

Key words: stakeholder, harmonization, criteria, economic interests, economic effects, co-evolution, food market.

Постановка проблеми. Складність проблеми гармонізації ринкової взаємодії стейкхолдерів тріади суб'єктно-функціональних складових частин сфери продовольчого забезпечення є причиною напрацювання значної кількості методик. Для їх конкретизації слід розробити інструментарій визначення умов досягнення справедливого компромісу агрегованих економічних інтересів у двовимірних площинах цілісної тріади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж останнього десятиріччя пріоритетним напрямом наукових досліджень серед вітчизняних науковців стало визначення умов гармонізації [4] тристоронньої ринкової взаємодії [1; 2; 3; 5] та напрацювання методики оцінювання її досягнутого рівня [6]. Проте досить дискусійним залишається

питання виокремлення критеріальних параметрів з їх множини для оцінювання ефектів взаємодії її учасників (стейкхолдерів).

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення детермінантів гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії множини стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення з урахуванням національних особливостей її становлення, функціонування та вибраного вектору розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окресленню оптимального формату взаємодії множини стейкхолдерів, згрупованих за функціональною ознакою та активністю їхньої позиції у ринковій взаємодії, передують поступове вивчення ймовірних передумов зіткнення їхніх економічних інтересів, які визначатимуть граничні межі

зон компромісу, коливання числового значення ефекту взаємодії в яких свідчатиме про їхнє збалансування у цій двовимірній площині, отже, про часткову гармонізацію ринкової взаємодії стейкхолдерів у системній тріаді. Отже, ключовим поняттям, на якому базуватиметься оцінювання, буде частота досягнення компромісу двома сторонами стосовно предмета та ефекту ринкової взаємодії, запобігання виникненню диспропорцій у якій слід розпочинати з персоніфікації економічних інтересів для ідентифікованих груп стейкхолдерів, класифікованих відповідно до їхнього функціонального призначення та ступеня активності їхньої участі у товарообмінних операціях. Рівень практичної реалізації економічних інтересів відображається у показниках, що уособлюють множини економічних ефектів ринкової взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення та вказують на досягнутий рівень її гармонізації (табл. 1).

Таким чином, економічні інтереси стейкхолдерів виконують роль критеріїв, які характеризують економічні процеси між ними, тому можуть вважатися передумовами адекватності напрацювання підходів до досягнення оптимального формату ринкової взаємодії.

Виходячи зі змістовних міркувань необхідності впорядкування традиційної декомпозиції індикаторів реалізації економічних інтересів груп стейкхолдерів у контексті задоволеності їхніх потреб від участі у ринковій взаємодії, вважаємо, що доцільно відобразити їх у вигляді «ієрархічного дерева економічних інтересів». Така мережева конструкція завдяки виявленню взаємозв'язків між економічними інтересами дасть змогу встановити їхню важливість як критеріїв впливу на гармонізацію тристоронньої ринкової взаємодії з огляду на взаємопов'язаність та взаємодію стейкхолдерів на засадах партнерства та конкурентної боротьби. Відображення ієрархічного взаємозв'язку критеріїв у вигляді «дерева» здійснюється задля розроблення триєдиного механізму як системного цілого, дія якого спрямована на отримання економічної вигоди від ринкової взаємодії стейкхолдерами тріади суб'єктно-функціональних складових частин сфери продовольчого забезпечення України.

Переконані в тому, що практична значущість викладених методичних положень полягає в можливості забезпечення полікритеріального оцінювання рівня гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії груп стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення, завдяки якому можна отримати результат, що є максимально наближеним до оптимального. Логічним продовженням розрахунку індикаторів реалізації економічних інтересів є виявлення з їх множини лімітуючого фактору для кожної групи стейкхолдерів, встановлення та обґрунтування їх ймовірної взаємозумовленості.

Персоніфіковані економічні інтереси та індикатори їхньої реалізації шляхом проведення відповідної аналітично-дослідницької роботи дають змогу визначити рівень задоволеності економічних потреб ідентифікованих груп стейкхолдерів. Простежуючи причинно-наслідкові зв'язки між чинниками, визначаємо, що вагомість їхнього впливу слід вказувати зі знаком «+», коли отримуємо позитивний ефект, або «-», коли отримуємо негативний ефект. Робота з фактичними даними щодо ефективності ринкової взаємодії груп стейкхолдерів вітчизняної сфери продовольчого забезпечення дасть змогу зрозуміти причини дисгармонії економічного розвитку (коеволюції) тріади її суб'єктно-функціональних складових частин. Оскільки в ході наукового дослідження увагу акцентовано на процесі продовольчого забезпечення, який має на меті безперервне надходження продовольства у будь-які місця його споживання, то своєчасне виявлення та врахування потенційних проблем і загроз щодо фізичної та економічної доступності, а також безпечності продуктів харчування для всіх категорій споживачів мають вагоме значення у забезпеченні позитивної динаміки тристоронньої ринкової взаємодії груп стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення з перспективою її гармонізації.

Таким чином, наступним кроком має стати встановлення порогових значень індикаторів реалізації економічних інтересів, яке слід розпочати з тих, що слугуватимуть граничними межами субоптимуму. При цьому слід виходити з розуміння про те, який критерій можна використати як обмежувальний параметр бажаного ефекту від ринкової взаємодії для стейкхолдерів кожної з її сторін. Для цього слід виокремити критерій з їх множини, коливання якого в оптимально допустимих межах кожної двовимірної площини свідчатиме про гармонізацію ринкової взаємодії груп стейкхолдерів системної тріади сфери продовольчого забезпечення загалом. Наслідком його коливання стануть регресивні зміни, що становитимуть реальну загрозу побудові оптимальної конструкції вітчизняного ринку продовольства, гармонізації ринкової взаємодії між його стейкхолдерами, отже, забезпеченню населення продовольством. Беручи до уваги національні особливості становлення та специфічні умови функціонування вітчизняної сфери продовольчого забезпечення, вважаємо за раціональне таке:

– у площині «виробник – споживач» обмежувальним параметром збалансованої ринкової взаємодії слугуватиме рівень споживчих цін на продукти харчування, відсутність перевищення гранично допустимих меж якого забезпечить виробнику ведення підприємницької діяльності на прибутковій основі, а споживачу дасть змогу заощаджувати кошти завдяки зниженню питомої ваги витрат на харчування у структурі витрат сімейного бюджету;

Індикатори гармонізації тристоронньої ринкової взаємодії стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення України

Група стейкхолдерів	Інтереси стейкхолдерів	Індикатори реалізації інтересів
Виробнича	Ділова репутація; підвищення економічної влади на ринку; можливість виходу на світовий ринок продовольства; конкурентоспроможність; скорочення виробничих витрат; систематичне відтворення виробничих процесів; регулярний збут; функціонування на прибутковій основі.	Частка на ринку продовольства; рівень економічної влади на ринку продовольства; рівень інноваційності виробництва; частка витрат на сировину; частка витрат на транспортування сировини; рівень фаховості найманого персоналу; рівень капіталовкладень у відтворення основних засобів; індекс достатності виробництва; рівень рентабельності підприємницької діяльності.
Стимулююча	Утримання власних позицій на ринку; партнерство на засадах кооперування; можливість розвитку; можливість самозабезпечення продовольством; забезпечення харчового раціону людини основними видами продуктів.	Вартість комерційних кредитів для розвитку бізнесу; рівень самозабезпеченості населення продовольством; рівень купівельної спроможності доходів населення; співвідношення споживання дорогих та дешевих продуктів харчування; індекс збалансованості споживання продуктів харчування; калорійність споживання продовольчих товарів; індекс спожитої енергетичної цінності; індекс достатності споживання; індекс задоволення потреби у продуктах харчування.
Споживча		
Залежна	Регулярне придбання необхідних продуктів харчування; споживчі властивості продуктів харчування; наявність доступу до питної води; зростання доходів; можливість заощаджувати; підвищення рівня життя; підвищення якості життя; підвищення рівня гастрономічної культури; вдосконалення трудового законодавства; статус країни на міжнародному рівні; формування продовольчих запасів; диверсифікація продовольчого ринку; збереження природно-ресурсного потенціалу; запровадження прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення; регулярні надходження до бюджету; формування передумов для прибутковості у сфері продовольчого забезпечення; податкові канікули малого бізнесу; підтримання економічної стабільності у сільському господарстві; стабілізація ринкової кон'юнктури; забезпечення стійкості продовольчого ринку; сприятливі умови виходу на зовнішні ринки продовольства; підвищення бар'єрів для імпорту продовольства; розвиток міжнародної торгівлі продовольством; нарощування експортного потенціалу.	Рівень доходів; розмір заощаджень; рівень гастрономічної культури; структура та динаміка заховорювань населення; питома вага витрат на харчування у структурі витрат у сімейному бюджеті; частка населення із середньодушовими доходами, нижчими прожиткового мінімуму; рівень задоволення фізіологічних потреб населення у продуктах харчування; рівень фізичної доступності продовольства; рівень безпечності продтоварів; рівень якості харчових продуктів; рівень економічної доступності продовольства; прожитковий мінімум; розмір споживчого кошика; індекс оптимальності зростання споживчих цін на продовольчі товари.
Контролююча (держава)		Достатність державних запасів основних видів продовольства; рівень розвитку аграрного сектору; рівень продовольчої безпеки країни; рівень продовольчої незалежності; ефективність використання природно-ресурсного потенціалу; галузева структура сфери продовольчого забезпечення; ємність внутрішнього продовольчого ринку; частка видатків з державного бюджету на підтримання галузей АПК; рівень ставок оподаткування; квоти й тарифи на вітчизняне продовольство з боку ЄС; частка імпорту у загальній структурі реалізації окремих видів продовольства; баланс зовнішньої торгівлі; індекс оптимальності балансу зовнішньої торгівлі продовольчими товарами; рівень імпортозалежності.
Домінуюча		

Джерело: побудовано автором на основі [6; 7; 8]

– у площині «виробник – держава» слід орієнтуватись на ставки оподаткування, оптимальний розмір яких для виробника, зменшивши потребу у державній підтримці, дасть змогу збільшити свою частку на продовольчому ринку, отже, посилити продовольчу незалежність, а також регулярні надходження відрахувань до бюджету, з яких можна буде скеровувати кошти на фінансову підтримку галузей АПК, розвитку сільських територій та розбудову виробничої та соціальної інфраструктури;

– оптимальний формат взаємодії множини стейкхолдерів площини «держава – споживач» буде залежати від встановлення оптимальних меж прожиткового мінімуму, що дасть змогу утримати на належному рівні купівельну спроможність доходів населення шляхом забезпечення приросту індексу достатності споживання продуктів харчування (рис. 1).

Методика теоретико-прикладних засад формування гармонійного ринку продовольства в Укра-

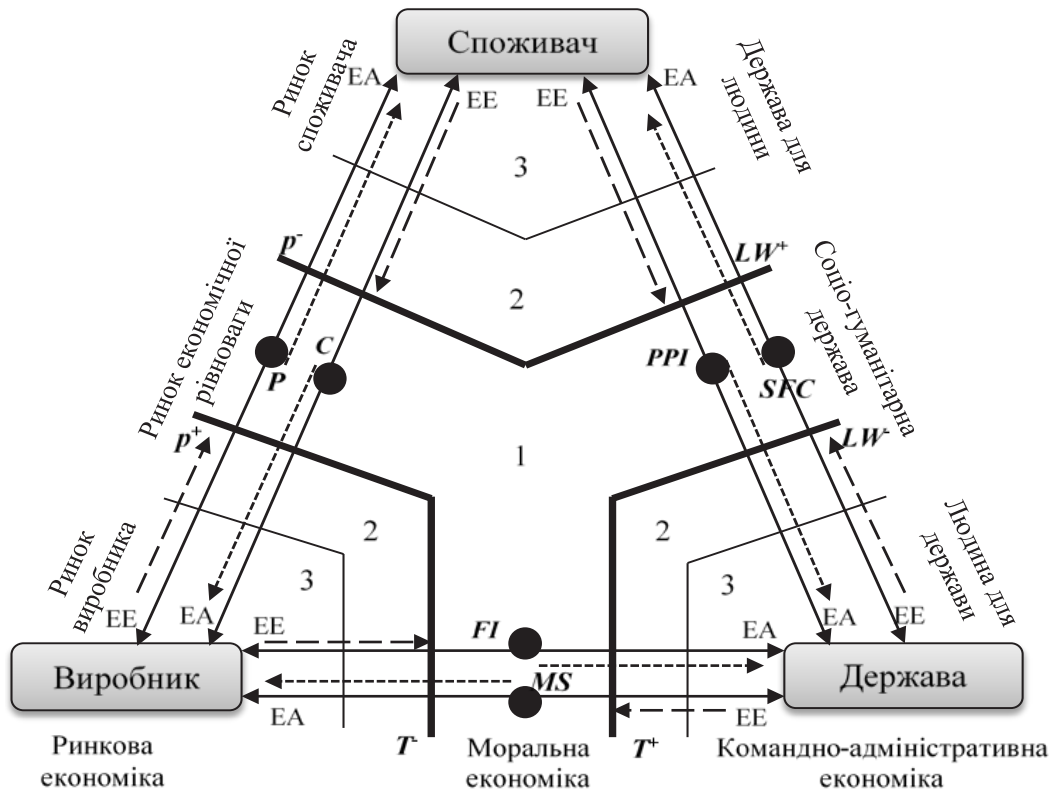

Рис. 1. Граничні параметри гармонізації ринкової взаємодії стейкхолдерів цілісної тріади сфери продовольчого забезпечення

Умовні позначення: p (англ. price) – рівень споживчих цін на продукти харчування; LW (англ. Living Wage) – прожитковий мінімум; T (англ. taxes) – податкове навантаження; C (англ. cost) – частка витрат на харчування у сімейному бюджеті; P (англ. Profitability) – рівень рентабельності підприємницької діяльності; FI (англ. Food Independence) – продовольча незалежність країни; MS (англ. Market Share) – частка ринку; SFC (англ. Sufficiency of Food Consumption) – достатність споживання продуктів харчування; PPI (англ. Purchasing Power of Incomes) – рівень купівельної спроможності доходів; EA – економічний альтруїзм; EE – економічний егоїзм; 1 – зона субоптимуму; 2 – зона песимуму; 3 – критична зона

Джерело: розробка автора

їні передбачає побудову економіко-математичної моделі граничних значень для кожної зони справедливого компромісу, що потребує визначення граничних меж обмежувального критерію, які для кожного континууму дихотомії економічних процесів ринкової взаємодії стейкхолдерів кожної двовимірної площини системної тріади сфери продовольчого забезпечення можна записати у вигляді задачі лінійного програмування з інтервальними коефіцієнтами:

$$[p_i^-, p_i^+] \xrightarrow{i=1, \dots, n} \max; \quad (1)$$

$$[T_i^-, T_i^+] \xrightarrow{\Delta} \max; \quad (2)$$

$$[LW_i^-, LW_i^+] \xrightarrow{\Delta} \max; \quad (3)$$

де i – вид товару; t – звітний період; n – кількість товарів у споживчому кошику; Δ – зміна (динаміка).

Задача зводиться до того, аби з'ясувати, як в українських реаліях досягти підвищення прожиткового мінімуму за умови зростання випереджаючими темпами цін на харчові продукти, спричиненого під-

вищенням податкового навантаження. Слід напрацювати алгоритм виходу з цього замкнутого кола, а задля забезпечення стійкості вітчизняної сфери продовольчого забезпечення потрібно з'ясувати, за яких умов не буде допущено регресійних змін у ринковій взаємодії її стейкхолдерів.

Проблема полягає в тому, що позитивна динаміка споживчих цін на продукти харчування зумовлена прагненням стейкхолдерів, що забезпечують населення продуктами харчування, до зростання доходів, яке має на меті максимізацію прибутку, задаючи тренд для прожиткового мінімуму, який слугує орієнтиром визначення рівня доходів населення України, купівельна спроможність яких через інфляційні процеси залишається досить низькою. З огляду на це має місце самозабезпечення населення продовольством, яке слугує першопричиною асиметричності економічного розвитку сторін ринкової взаємодії, оскільки в такий спосіб відбувається не функціональне переплетення суб'єктно-функціональних складових частин

сфери продовольчого забезпечення «виробник» і «споживач», а злиття, що провокує дисгармонію їхньої коеволюції.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи вищеописане, ми переконані в тому, що компромісу між сторонами ринкової взаємодії може бути досягнуто завдяки створенню передумов для розширення господарських зв'язків між стейкхолдерами на засадах партнерства та конкурентної боротьби за такими напрямками, як напрацювання регуляторних механізмів щодо коливання реалізаційних цін на продукти харчування шляхом впливу саме на процес ціноутворення; пошук можливостей зниження податкового тягаря шляхом врівноваження закордонного досвіду з вітчизняними реаліями; раціоналізація стимулювання підвищення оплати праці населенню, що створить умови для систематичного задоволення потреб населення у продуктах харчування, утримуючи рівень купівельної спроможності доходів населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Петренко В.П. До визначення шляхів оптимізації стосунків держави, виробників і споживачів з використанням закономірностей паретто-ефективного ринку. *Науковий вісник ІФНТУНГ*. 2002. № 4. С. 71–76.
2. Осауленко І.А. Механізми проектно-орієнтованої взаємодії рушійних сил регіонального розвитку. *Вісник ЧДТУ*. 2015. № 1. С. 56–61.
3. Боднар Г.Ф. Управління державно-приватними партнерствами на засадах гармонізації інтересів сторін : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 ; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2010. 20 с.
4. Иванус А.И. Гармоничный подход к когнитивному управлению инновационной экономикой. Москва : Академия Тринитаризма, 2012. URL: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/02322128.htm> (дата звернення: 17.03.2020).
5. Мельник Л.Г. Основы триалектического подхода к анализу самоорганизации экономических систем. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 9–21.
6. Замикула І.В. Механізм державного регулювання системи продовольчого забезпечення у соціально-економічному розвитку регіону. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2012. Вип. 2. С. 216–224.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ від 29 жовтня 2013 року № 1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2013. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html> (дата звернення: 10.03.2020).

8. Про продовольчу безпеку України : Закон України від 22 грудня 2011 року № 4227-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html (дата звернення: 12 березня 2020 року).

REFERENCES:

1. Petrenko, V.P. (2002). Do vyznachennia shliakhiv optymizatsii stosunkiv derzhavy, vyrobnykiv i spozhyvachiv l spozhyvachiv z vykorystanniam zakonmirmnostei pareto-efektyvnoho rynku [To identify ways to optimize relations between the state, producers and consumers using the laws of the pareto-efficient market]. *Naukovyi visnyk IFNTUNG*, no. 4, pp. 71–76. (in Ukrainian)
2. Osaulenko, I.A. (2015). Mekhanizmy proektno-orientovanoi vzayemodii rushyinykh syl regional'nogo rozvytku [Mechanisms of project-oriented interaction of the driving forces of regional development]. *Visnyk ChDTU*, no. 1, pp. 56–61. (in Ukrainian)
3. Bodnar, G.F. (2010). Upravlinnia derzhavno-pryvatnyimi partnerstvamy a zasadakh harmonizatsii interesiv storing [Management of public-private partnerships on the basis of harmonization of interests of the parties]. (PhD Thesis), Ivano-Frankivsk. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.
4. Ivanus, A.I. (2012). Garmonichnyi podkhod k kognitivnomu upravlienyu innovatsionnoi ekonomikoi [Harmonious approach to the cognitive management of innovative economies]. *Akadiemiya Trinitarizma*. M. URL: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/013a/02322128.htm> (accessed: 17 March 2020). (in Russian)
5. Mel'nik, L.G. (2014) Osnovy trialekticheskogo podkhoda k analizu samoorganizatsii ekonomichieskikh sistem [The thrialectic approach fundamentals to an analysis of the economic systems self-organization]. *Mekhanizm reguliuvannia ekonomiky*, no. 2, pp. 9–21. (in Russian)
6. Zamykula, I.V. (2012). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuivannia systemy prodovol'choho zabezpechenia u sotsial'no-ekonomichnomu rozvytku rehionu [The mechanism of government regulation of the food security system in the region socio-economic development]. *Naukovyi visnyk akademii munitsypal'noho upravlinnia*, no. 2, pp. 216–224. (in Ukrainian)
7. Nakaz Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsiy shodo rozrahunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [An Order “On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine”]. *The Ministry of economic development and trade of Ukraine*. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html> (accessed: 10 March 2020). (in Ukrainian)
8. Zakon Ukrainy Pro prodovol'chu bezpeku Ukrainy [The Law of Ukraine “On the food security of Ukraine”]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html (accessed: 12 March 2020). (in Ukrainian)